

עם שאינו זוכר את עברו ההווה שלו דל ועתידו לוט בערפל

(יגאל אלון)

בתמונה: לוחמי הגנה בעמק יזרעאל שנת 1948,
צלם: זולטן קלוגר. מתוך לשכת העיתונות הממשלתית

ההגנה

"ההגנה" כמסד לצה"ל

מאת: תא"ל מיל' ד"ר אפרים לפיד, יו"ר ארגון מורשת ההגנה, לשעבר קצין מודיעין בכיר ודובר צה"ל

בתחום ההתיישבות

ההגנה ליוותה את ההתיישבות מאז ראשיתה, ובעיקר התחזק הקשר בתקופת המרד הערבי. 52 יישובים הוקמו בשלוש השנים בין 1936 ועד 1939 בשיטת "הומה ומגדל". הראשון בהם היה תל עמל, היום ניר דוד, שעל גדות נחל האסי בעמק בית שאן, והאחרון - כפר ורבורג. מבצע התיישבותי-ביטחוני מיוחד נערך בחניתה ב-1938, שאליו גויסו מאות מחברי ההגנה.

גם בשנות הארבעים הייתה ההגנה מעורבת בתחום ההתיישבות הביטחונית, בעיקר באזורים מרוחקים כמו הנגב והגליל. ב-1944 הוקמו שלושה מצפים בנגב כדי לחזק את האחיזה היהודית באזור. שיא נוסף בקביעת עובדות בשטח לקראת גיבוש המפה של המדינה היהודית בדינוי האו"ם היה הקמת אחד עשר יישובים בדרום ובנגב במוצאי יום כיפור תש"ז, שלהי 1946. היה זה מבצע משולב של ההגנה, המוסדות הלאומיים והמתיישבים. ההתיישבות הייתה גורם מרכזי בקביעת גבולות המדינה שבדרך.

בסך הכל הוקמו בארץ ישראל 250 (!!) יישובים בשנים 1948-1920, חזיון עצום לנוכחות היהודית בארץ.

בתחום ההעפלה

ההגנה העמידה בעדיפות את המשימה לסייע בעליית יהודים לארץ, באוניות מעפילים, למרות ההגבלות שהטילו הבריטים. הפעילות החלה כבר ב-1934 עם "עליית אף על פי" בניהול אנשי התנועה הרויזיוניסטית וגורמים פרטיים. תנופה לנושא ניתנה בעקבות פרסומו של "הספר הלבן" ע"י הבריטים שסגר את שערי הארץ ב-1939. באותה שנה הוקם "המוסד לעלייה ב" בפיקודו של שאול מאירוב-אביגור. שליחי ההגנה בשיתוף מתנדבי הצבא הבריטי והבריגדה היהודית הבריחו, אחרי מלחמת העולם השנייה, אלפים רבים של פליטים באירופה לנמלי היעד, במסגרת תנועה שזכתה לכינוי "הבריחה".

הפלוגה הימית של הפלמ"ח (פלי"ח), פיקדה על ספינות המעפילים. ה"גדעונים", אנשי שירות הקשר של הפלמ"ח, קיימו קשר אלחוט עם הבסיסים באירופה ועם אוניות המעפילים. כאן בארץ סייעו חברי ההגנה בהורדת המעפילים ובהסרתם.

בנוסף, ארגנה ההגנה העפלה יבשתית מארצות ערב, ואפילו העפלה אווירית, ובמיוחד מעיראק, מסוריה ומלבנון. בסך הכל הגיעו בדרכי ההעפלה השונות לארץ כ-125 אלף עולים ב-141 הפלגות.

כל הפלגה כזו הייתה מבצע מורכב - צריך היה לשכור כלי שיט, לשכור קברניט (כל אלה לא היו בידי היישוב העברי), לארגן את הפליטים, ניצולי השואה, לדאוג לדלק, מזון וציוד רפואי בכלי שיט קטנים, שהעמיסו מאות, ולעתים אלפי אנשים, נשים וטף בכל הפלגה.

במרץ 1920 (י"א באדר תר"ף) נרצחו יוסף טרומפלדור וחמישה מחבריו (שניים נוספים נרצחו כמה ימים קודם). על שם השמונה - העיר קריית שמונה בגליל העליון. "הפיגוע", מילה שלא הייתה אז, הביא לדיון ציבורי ביישוב העברי הקטן, בסך הכל 80 אלף (!) יהודים ממטולה עד באר שבע. הוחלט להקים מסגרת ביטחונית כלל ארצית, בכפיפות להנהגה אורחית נבחרת, בתחילה להסתדרות העובדים ומאוחר יותר למוסדות הלאומיים - הסוכנות היהודית והוועד הלאומי. ארגון ההגנה פעל מאז עד מלחמת העצמאות, 1920-1948, בשלושה מאמצים חיוניים ליישוב היהודי בארץ - ביטחון, התיישבות והעפלה.

בתחום הביטחון

העשייה הביטחונית החלה כבר בשנות ה-20 והתרחבה מאוד בתקופת המרד הערבי הגדול (היום היינו קוראים לו אינתיפאדה), שפרץ ב-1936. הוגבר שיתוף הפעולה עם הבריטים. אנשי ההגנה גויסו לכוחות המשטרה הבריטית. הוקמה הנוטרות, משטרת היישובים העבריים. אלפי נוטרים פעלו בכל רחבי הארץ. בנוסף להם גויסו גם שוטרים מתנדבים לתגבור פעולות מיוחדות ולהבטחת אתרים רגישים.

ביוני 1938 הקים הקצין הבריטי צ'רלס אורד וינגייט, שזכה לכינוי "הידיד", את "פלגות (Palgot) הלילה המיוחדות" שפעלו בעמק יזרעאל ובגליל התחתון. היחידה הורכבה מפיקוד בריטי, חיילים בריטים ואנשי ההגנה. היא התבססה על מודיעין מדויק לפעילות חשאית ופעולות ליליות. וינגייט הגיע לארץ ביוזמת הבריטים כדי לסייע בדיכוי המרד הערבי, הביא גישה אקטיבית יזומה, אסטרטגיה ביטחונית בסימן "היציאה אל מחוץ לגדר", כל זאת תוך להט של הזדהות עם היהודים, ברוח השופט גדעון שהוא העריץ כחובב התנ"ך.

כמימוש לרעיונותיו הוקמו בהגנה יחידות מיוחדות שנקראו "הנודרת", שהתפתחו לאחר מכן ל"פלוגות השדה", הפו"ש בפיקודו של יצחק שדה. עם סיום המרד הערבי בשנת 1939 פורק הפו"ש ואת מקומו תפס חיל השדה, החי"ש, הכח הצבאי של ההגנה. ב-1941 הקימה ההגנה את העוצבה המגויסת המבצעית ביותר שלה - הפלמ"ח, וכן את הגדנ"ע - מסגרת אימונים לבני נוער בני ארבע עשרה עד שמונה עשרה.

שלושים אלף מבני היישוב, גברים ונשים כאחד, התנדבו לשרת בצבא הבריטי במלחמה נגד הנאצים במלחמת העולם השנייה. רובם היו חברי ההגנה ונשלחו לרכוש ניסיון מבצעי במלחמת העולם השנייה לקראת עימות עתידי עם הקמת מדינה יהודית. רבבות מחברי ההגנה השתתפו בקורסים צבאיים, ששיאם היה קורס המ"מים (קצינים) בג'וערה באזור מגידו של היום. מסיימי קורסים אלה היוו את כוחו העיקרי של צה"ל במלחמת העצמאות.

תרומת ההגנה לצה"ל

בצה"ל של היום אפשר לזהות את התרומה מארגון ההגנה:

שלושים אלף חיילים בוגרי ההגנה הצטרפו במלחמת העצמאות לכוח הלוחם של צה"ל. ההגנה הקימה את השירותים (השם שניתן אז לתחומי הפעילות) שהפכו לחיל האוויר, הים, המודיעין, הקשר, ההנדסה ועוד..

- החטיבות בצה"ל כיום: חטיבות חיל הרגלים הסדירות גולני, גבעתי וחטיבת השריון 7 ובצידן חטיבות המילואים: הראל, חטיבת ה"זקן", יפתח, הנגב, כרמלי, קריתי, אלכסנדרוני, עציוני ועודד - כל אלה מקורן בהגנה. ב-1948 העבירה ההגנה לצה"ל 12 חטיבות, כולל שלוש חטיבות הפלמ"ח - הראל, יפתח והנגב.
- השם - צבא ההגנה לישראל, כולל את המילה המרכזית כהמשך לארגון המחותרת
- סמל צה"ל כולל בתוכו את החרב ועלה הזית הנכללים בסמל ההגנה
- שבועת צה"ל כוללת את מרבית התוכן משבועת ההגנה.
- סיכת המ"מ המוענקת לכל צוער בסיום קורס הקצינים, היא סיכת מ"מ של ההגנה שעוצבה בקורסי הקצינים של ההגנה בג'וערה.
- המונחים מטכ"ל ורמטכ"ל מקורם במסגרות של ההגנה.

ארגון מורשת ההגנה

לאחר מלחמת העצמאות הוקם הארגון הארצי של חברי ההגנה, שהקיף אלפי חברים ב"הגנה" עד להפיכתו לצה"ל. עם השנים גויס דור המשך של צאצאי החברים. בשנת 2023 על רקע התמעטות חברי ההגנה שנותרו בחיים עדכן הארגון את שמו והוא כיום ארגון מורשת ההגנה. הארגון פועל כעמותה ומשרדיו בבית אליהו גולומב בשדרות רוטשילד 23 בתל אביב ורואה את ייעודו להנחיל את מורשת ההגנה לדור של ימינו ובעיקר לצעירים בדרכים מגוונות - סיורים, תדרוכים, כנסים ואירועים ברחבי הארץ. מידע מקיף נמצא באתר הארגון ובפייסבוק.

בבניין זה פועל מוזאון ההגנה הממחיש בדרכים יצירתיות לציבור הרחב ובעיקר לדור הצעיר את העשייה והתרומה של ההגנה. בבניין נמצא גם ארכיון ההגנה, שהוא שלוחה של ארכיון צה"ל. אגור בו מידע חיוני רב על תולדות הארגון וחברי העבר. הוא מוקד פנייה של משפחות וצעירים המבקשים להכיר את תולדות משפחותיהם של חברי ההגנה ולצורך עבודות מחקר במערכת החינוך ובצבא.

ארגון מורשת ההגנה (ע"ר) -

בית אליהו גולומב, שדרות רוטשילד 23,

תל אביב - יפו, מיקוד- 6688202

טל': 03-5601605, 03-5661551 דוא"ל:

hahagana.org@gmail.com

אתר: www.hahagana.org.il

כך היה ארגון ההגנה מסד לצה"ל ואנו מחויבים להעביר את המורשת, הערכים וההישגים, מדור לדור.

בתמונה: חברי הגנה בשנת 1947, מתוך ויקיפדיה

